

Сердюк В.П.

Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Сердюк Є.В.

Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Терещенко А.Л.

Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Фаст О.О.

Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КОСМІЧНИХ ПОДІЙ

Стаття присвячена дослідженню спроможності міжнародних правових актів, вітчизняного законодавства забезпечити захист держав які освоюють мирний космічний простір, від агресивних дій держави-загарбника з використанням космічної техніки і зброї.

З'ясовано, що Україна є космічною державою з повним технологічним циклом випуску космічних апаратів для освоєння космічного простору. З середини 20 століття є активним учасником розробки та введення в дію міжнародних договорів і конвенцій.

Розкрито, що міжнародний Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла є фундаментом міжнародної правової думки в галузі мирного освоєння космічного простору, але в ньому відсутні примусові процесуальні норми для забезпечення ефективності правових норм.

Визначена, не спроможність Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду завдану космічними об'єктами, та слабкість міжнародного кримінального суду щодо забезпеченню народів світу від злочинних посягань закріплених у Римському Міжнародному кримінальному статуті і зокрема, злочинного використання космічних ракет начинених ядерною зброєю.

Запропоновані необхідні доповнення до Міжнародного кримінального статуту з доповненням кримінально-процесуальних норм забезпечуючих його вимоги.

Розкрита кримінально – правова характеристика поняття «космічна подія», встановлені її ознаки та зроблено висновок про те, що космічна подія є юридичним фактом, пов'язаним із волею людини через форму вини.

Розкриті ознаки об'єкта космічної події як посягання на суспільні відносини в транспортній галузі і зокрема космічній який співпадає з родовим об'єктом XI глави КК України запропоновані зміни до ст.276 цього кодексу.

Запропоновані зміни до КК України: шляхом запозичення з закону «Про космічну діяльність» поняття інциденту та поняття надзвичайна подія як пов'язаної з космічною діяльністю події, та внесені зміни до назви XI розділу КК України і назви ст. 276 КК України та визначені конкретні зміни до ст. 276 КК України з доповненнями ознак даного складу кримінального правопорушення.

Ключові слова: *космічний простір, космічний транспорт; космічна подія; космічне право і процес; міжнародне кримінальне судочинство.*

Постановка проблеми. Україна є космічною державою з повним технологічним циклом випуску космічних апаратів різної потужності для освоєння космічного простору. З середини 20 століття Україна здійснює космічну діяльність є активним учасником розробки та введення в дію міжнародних договорів і конвенцій які по даний час врегульовують мирне освоєння космосу, але

зі зміною міжнародної обстановки потребують активного удосконалення.

На території нашої країни з 2014 року Росія веде продовжувану, злочинну, агресивну війну з захоптом територій, використовуючи космічні технології.

Тому виникає питання про спроможність міжнародних правових актів, вітчизняного законо-

давства забезпечити правовим способом захист нашої та інших держав – учасників які освоюють мирне космічне пространство, від таких агресивних дій держави-загарбника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням правовідносин держав які за допомогою свого технологічного розвитку досягли можливості вивчення космічного простору, а також створення космічного права працювали такі вчені як: Ю. Шемшученко, В. Семеняка, П. Лісовський, Ю. Лісовська, О. Гуртовенко та інші. Працюючи над проблемами правового врегулювання використання космічного простору автори мало приділили уваги вітчизняним та міжнародним кримінальним правовим та процесуальним проблемам космічних подій.

Постановка завдання. Мета: узагальнити міжнародне та вітчизняне законодавство на предмет захисту правовим шляхом мирного космічного простору; надати кримінально – правову характеристику поняттю «космічна подія»; зробити висновки про сучасні можливості щодо підсилення ефективності вітчизняного та міжнародного космічного права та процесу; запропонувати кримінально-правові та процесуальні пропозиції для збереженню мирного дослідження космосу.

Виклад основного матеріалу

Міжнародний кримінально-правовий та процесуальний аспекти врегулювання космічних подій.

Останнім часом в ЗМІ і зокрема, активно в мобільних засобах інтернет, появляються повідомлення про наміри Росії здійснити напад ракетами космічного базування за допомогою ядерної зброї на космічні апарати інших держав та застосувати їх на території України.

Так, Р. Гаращенко в інтернет статті обгрунтовано повідомляє про те, що Росія зараз зосереджена на розробці нового супутника, оснащеного ядерною зброєю. Його мета – знищувати інші орбітальні об'єкти, що може загрожувати більшості супутників, керованих іншими країнами і компаніями по всьому світу, а також тим супутникам, які необхідні для життєво важливих сфер життєдіяльності на Землі.

І це, в свою чергу, поставить хрест на пілотованих польотах у космос принаймні на рік» [1, с. 1].

О. Степанова: «Концепція, яка нас турбує, полягає в тому, що Росія розробляє і, якщо ми не зможемо переконати їх у протилежному, в кінцевому підсумку запустить ядерну зброю в космос, яка буде зброєю “невибіркової дії”, яка не буде розрізняти військові, цивільні або

комерційні супутники”, – заявив помічник міністра оборони з космічної політики Джон Пламб на слуханнях у підкомітеті Палати представників з питань збройних сил США яка є нижньою палатою Конгресу США та разом з верхньою палатою – Сенатом США – утворює американський парламент» [2, с. 1].

Факти повідомлень у ЗМІ обгрунтовано підтверджують підозру про можливість держави – терориста Росії застосувати ядерну зброю в космосі або проти України де веде не виправдану загарбницьку війну та безперешкодно здійснює напад на інших іноземних держав.

Відповідно до Договору про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла Держави-учасниці зобов'язуються не виводити на орбіту навколо Землі будь-які об'єкти з ядерною зброєю або будь-якими іншими видами зброї масового знищення, не встановлювати таку зброю на небесних тілах і не розміщувати таку зброю в космічному просторі будь-яким іншим чином.

Місяць та інші небесні тіла використовуються всіма державами-учасницями Договору виключно в мирних цілях. Забороняється створення на небесних тілах військових баз, споруд і укріплень, випробування будь-яких типів зброї і проведення військових маневрів. Використання військового персоналу для наукових досліджень або якихось інших мирних цілей не забороняється. Не забороняється також використання будь-якого обладнання або засобів, необхідних для мирного дослідження Місяця та інших небесних тіл. [3, с. 1].

Загальний аналіз основних положень цього договору дає підстави зробити висновок про те, що цей міжнародний документ є фундаментом міжнародної правової думки в галузі мирного освоєння космічного простору, але не достатньо процесуального порядку для гарантій його виконання, тобто є переважно, правоустановлюючим.

Підписанти договору не встановили правил космічних польотів та технології виготовлення космічної техніки, запуск космічного апарату за порушення яких повинна наставати конкретна відповідальність і зокрема, кримінальна, чим звели на нівець правові підстави обвинувачення держав або конкретних фізичних осіб при порушенні цього договору. А також, не закріпили важливе кримінально – правове поняття «космічна подія»

Для цілей цього договору, п. а, ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів «дого-

вір» означає міжнародну угоду, укладену між державами в письмовій формі і регульовану міжнародним правом, незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, у двох чи кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування [4, с. 2].

Тобто, конвенція затверджує дійсність договору незалежно від його конкретного найменування та кількості документів.

Іншим міжнародним правовим документом є Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду завдану космічними об'єктами. Згідно цього правового акту держава, якій завдано шкоди або юридичним чи фізичним особам якої було завдано шкоди, може подати запускаючій космічній об'єкт державі претензії про компенсацію за таку шкоду.

Претензія щодо компенсації за шкоду подається запускаючій державі дипломатичними каналами. Якщо держава не підтримує дипломатичних відносин з відповідною запускаючою державою, вона може звернутися до іншої держави з проханням подати її претензію цій запускаючій державі або якимось іншим чином репрезентувати її інтереси на основі цієї Конвенції. Вона може також подати претензію через Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй за умови, що як держава-позивач, так і запускаюча держава є членами Організації Об'єднаних Націй [5, с. 2].

Отже, пряма за змістом Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду завдану космічними об'єктами врегулює космічні події лише претензійним способом та з перспективою довгої тяганини і не встановлює кримінальної відповідальності, що впливає на ефективність та результативність цього процесуального шляху. Та більше розрахований на добросовісних учасників космічної події.

Найбільш ефективним у нашому дослідженні є Римський статут міжнародного кримінального суду пов'язаний із системою Організації Об'єднаних Націй, який має юрисдикцію стосовно найбільш тяжких злочинів, що викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства та доповнює національні системи кримінального правосуддя

Відповідно до Римського статуту юрисдикція Суду обмежується найбільш тяжкими злочинами, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства. Згідно цього Статуту Суд має юрисдикцію стосовно таких злочинів: а) злочин геноциду; б) злочини проти людяності; с) воєнні злочини; д) злочин агресії [6, с. 2].

Ці злочини очевидні і доведені можливими сучасними технічними засобами (відеозапис, аудіозапис), вітчизняного досудового розслідування, повідомленнями вітчизняних і світових засобів масової інформації, в деяких випадках в онлайн відеоінформації). Не зважаючи на тяжкість злочинів міжнародний суд не може ефективно та результативно дослідити їх і прийняти остаточне рішення.

Так, даний суд прийняв рішення про арешт президента Росії, але виконати його не може із-за відсутності процесуального примусу, тобто, примусового приводу до суду підсудного який на протязі 10 років здійснює з своїми військовими співучасниками тяжкі злочини на території України.

Отже, наведені факти та аналіз Римського Кримінального статуту підтверджують не досконалість міжнародного кримінального судочинства.

Це підтвердив і прокурор Міжнародного кримінального суду Карім Хан в інтерв'ю Укрінформу та розповів: «Я зосереджений на тому, щоб розслідування було ефективним, а не повільним. Судове засідання розпочнеться, коли про це скажуть судді. Щоб я мав змогу звернутися до суду, потрібні докази. І я не збираюся цього робити, доки у мене не буде якісних, беззаперечних доказів. Водночас я не збираюся зволікати чи тягнути час, поки триває конфлікт. Це баланс.»

І це важливо не лише для України. По всьому світу жертви і постраждалі мають усвідомити, що міжнародне правосуддя не може зробити все. Воно робить важливий внесок, я маю виконувати свою роботу, але у світі є багато інших важелів, які мають працювати злагоджено заради справедливості [7, с. 1].

Судова міжнародна практика підтверджує не досконалість та юридичну не спроможність Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду завдану космічними об'єктами, міжнародного кримінального суду забезпечити народи світу від злочинних посягань закріплених у Римському Міжнародному кримінальному статуті, а також, злочинного використання космічних ракет начинених ядерною зброєю.

На нашу думку, даний Міжнародний кримінальний статут підлягає удосконаленню та додатковому введенню кримінально-процесуальних норм забезпечующих його вимоги, а Україна повинна стати ініціатором започаткування цих міжнародних процесуальних дій.

Вітчизняний кримінально – правовий та процесуальний аспект врегулювання космічної події.

Раніше ми досліджували поняття транспортної події та прийшли до висновку про те, що кримінально-правова подія є юридичним фактом, пов'язаним із волею людини через форму вини. Пригода, яка має ознаку юридичного факту, є подією [8].

У кримінальному праві України відсутнє визначення космічної події. Закон України «Про космічну діяльність» також не дає визначення космічної події, але закріплює поняття інциденту як пов'язаної з космічною діяльністю подія, що призвела до створення загрози життю та здоров'ю людей, а також до пошкодження або знищення майна громадян, підприємств, установ та організацій чи заподіяння шкоди довкіллю; а також поняття «надзвичайна подія» як пов'язана з космічною діяльністю подія, що призвела до загибелі людей або заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, а також до знищення майна громадян, підприємств, установ та організацій чи заподіяння значної шкоди довкіллю також не визначає правила [9, с. 1].

На наш погляд, ефективною законодавчою дією було б запозичення ознак поняття інциденту та надзвичайна подія з закону «Про космічну діяльність» для закріплення визначення «Космічної події» та з необхідністю внесення змін до назви XI розділу КК України і назви ст. 276 КК України де після слова «повітряного»,

–доповнити: «чи космічного транспорту»;
-доповнити ч. 4 до ст. 276 Кримінального кодексу України і викласти її наступним чином: «Пов'язана з космічною діяльністю подія, що призвела до створення загрози життю та здоров'ю людей, а також до пошкодження або знищення майна громадян, підприємств, установ та організацій чи заподіяння шкоди довкіллю»;

–доповнити ч. 5 і викласти її в такій редакції: пов'язана з космічною діяльністю подія, що призвела до загибелі людей або заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, а також до знищення майна громадян, підприємств, установ та організацій чи заподіяння значної шкоди довкіллю».

Таке запозичення конкретизує космічну подію у вітчизняному кримінальному праві та зробить спроможними процесуальні можливості дослідження правозастусовачів у кримінальному провадженні відповідно до завдань кримінального процесу.

Об'єктом даного кримінального правопорушення є суспільні відносини в галузі охорони космічної діяльності і зокрема, порушення правил безпеки руху і експлуатації космічного транспорту.

Що повністю співпадає з родовим об'єктом розділу XI собливої частини КК який передбачає захист безпечного переміщення на залізничному, водному, повітряному, автомобільному, міському електричному транспорті та магістральному трубопровідному транспорті.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується трьома ознаками: 1) діяння (дії або бездіяльність); 2) настання або можливість настання суспільно небезпечних наслідків; 3) причинний зв'язок між порушенням правил на транспорті діянням і наслідками.

Необхідно зазначити, що нами досліджувалися ці ж важливі питання вітчизняного КПК у яких нами зроблено висновки про те що, кодекс також має недоліки у питаннях приводу особи: «Примус повинен бути ознакою примусового приводу. Для того щоб здійснити привід особи необхідно чітко конкретизувати який фізичний, психологічний чи технічний вплив на особу яка підлягає приводу може вчинити працівник правоохоронного органу щоб виконати ухвалу суду про її привід» [10, с. 1].

Звідси можна зробити висновок про те, що такі зміни підсилять вітчизняні правові та процесуальні можливості розслідування (дівання або слідства) космічної події на території нашої держави чи земної поверхні та за допомогою достатніх у КПК України процесуальних примусів притягати до кримінальної відповідальності будь-яку особу яка вчинила кримінальне правопорушення-космічну подію. У разі появи процесуальних перешкод є можливість оперативніше внести необхідні зміни до КПК України щоб виконати завдання кримінального процесуального закону (ст. 2 КПК України) та дотримання міжнародного Договору про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору в інтересах всіх країн, незалежно від ступеня їх економічного або наукового розвитку.

Автори підтримують висновок вченого Шемшученко Ю.С. який вважає, що найбільш ефективним способом підвищити ефективність космічного права має стати проведення його кодифікації. Завдяки цьому відбудеться систематизація норм космічного законодавства, оновлення інструменту правового регулювання відносин у сфері космічної діяльності, системність та узгодженість відповідного законодавства.

Основним завданням кодифікації є приведення чинного національного космічного законодавства у відповідність з потребами сучасного етапу та перспектив розвитку відносин у сфері дослідження й використання космічного простору. Удо-

сконалення системи законодавства України про космічну діяльність має здійснюватися на ґрунтовному аналізі норм національного законодавства та практики його застосування, норм міжнародного космічного права і законодавчому досвіду провідних космічних держав світу [11, с. 2].

На нашу думку кодифікацію міжнародного космічного права необхідно поєднувати з процесуальним правом по аналогії з КУПАп України для ефективнішого застосування.

Це питання потребує додаткового наукового дослідження у напрямку досудового розслідування і судового провадження космічних подій.

Важливим у дослідженні космічних подій є проведення інженерної авіакосмічної експертизи розробка проекту нами якої підтвердила необхідність розширення наукового потенціалу підготовки фахівців аерокосмічного напрямку з високим рівнем знань і компетенцій.

Нам не вдалося отримати відповіді на наші запити про надання даних методик авіакосмічних інженерних експертиз до деяких ведучих у країні спеціалізованих експертних установ та навчальних авіаційних закладів для узагальнення, що негативно вплинуло на результати дослідження. Це питання також потребує додаткового дослідження.

Вивченням матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень України встановити і узагальнити використання космічних інженерних експертиз у судових провадженнях не представилося можливим це питання потребує додаткових наукових досліджень з використанням узагальнень вітчизняної та Європейської судової практики.

На наш погляд, це свідчить про недоліки підготовки та забезпечення кадрами авіаційної та ракетно-космічної галузі.

Ми схвалюємо та підтримуємо затверджену постановою Кабінету Міністрів України від

3 березня 2021 р. № 179 про національну економічну стратегію на період до 2030 року серед головних векторів, за якими буде розвиватися Україна, визначаються стимули для промисловості, невід'ємною частиною якої є авіаційна та ракетно-космічна галузі.

Автори статті схвалюють звернення асоціації високотехнологічних підприємств та організацій «КОСМОС» до Прем'єр Міністра України щодо відновлення аерокосмічних спеціальностей у «Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» для необхідності посилити підготовку висококваліфікованих фахівців для посилення обороноздатності країни шляхом впровадження новітніх засобів ураження і оборони, особливо із застосуванням авіаційної та ракетно-космічної техніки [12, с. 1].

Висновки. Наше прикладне дослідження встановило слабку ефективність міжнародного та вітчизняного кримінального судочинства щодо можливості кримінальним правовим і процесуальним шляхом зупинити агресора від здійснення нападу на інші держави.

Пропозиції:

Є потреба доповнення вітчизняних та міжнародних правових актів примусовими засобами які б забезпечили результативність кримінального провадження для захисту нашої країни та інших держав від нападу загарбників і зокрема, за допомогою космічних технологій.

У випадках вирішення міжнародних ускладнень правозастосувачам України необхідно використовувати вітчизняне кримінально-процесуальне законодавство яке врегульовує необхідні і можливі засоби забезпечення кримінального провадження та зможе результативно підсилити міжнародне судочинство.

Список літератури:

1. Руслан Гаращенко. Розмістивши ядерну зброю в космосі, РФ може зробити навколосемну орбіту непридатною, – Пентагон. URL: <https://uworld.news/news/rozmistyvshy-iadernu-zbroiu-v-kosmosi-1010143.html>
2. Ольга Степанова. Росія може застосувати ядерну зброю у Космосі: під загрозою більшість цивільних супутників. Експерт. Український діловий портал. 2.05.2024 року. URL: <https://expert.in.ua/world/03052024-rosiya-mozhe-zastosuvaty-yadernu-zbroyu-u-kosmosi-pid-zagrozoju-bilshist-tsyvilnyh-suputnykiv/>
3. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла Дата набуття чинності: 10 жовтня 1967 року. Дата приєднання України: 22 травня 1967 року. Дата набуття чинності для України: 31.10. 1967 року URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140295__140295
4. Віденська конвенція про право міжнародних договорів. Документ 995118, набрання чинності для України міжнародного договору 13.06.1986р. URL: https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%9A%D0%BE%D1%81%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D1%97&veaction=edit§ion=2

5. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами. Дата набуття чинності: 1 вересня 1972 рік. Дата приєднання України: 28 вересня 1973 року.
6. Римський статут Міжнародного кримінального суду. Римський статут ратифіковано із заявами та поправками до нього Законом № 3909-IX від 21.08.2024. Документ 995-588, чинний, поточна редакція – Ратифікація від 21.08.2024, підстава – 3909-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
7. Карім Хан, прокурор Міжнародного кримінального суду в інтерв'ю Укрінформу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3532527-karim-han-prokuror-miznarodnogo-kriminalnogo-sudu.html>
- 8 В. Сердюк, Є. Сердюк, А. Терещенко, О. Фаст, Проблеми вживання поняття «Транспортної події». 99ISSN 2307-1745 Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2021, № 54, том 2, с. 98.
9. Закон України «Про космічну діяльність». Електронний ресурс. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-%D0%B2%D1%80#Text>
10. Сердюк В. П. та інші Привід у кримінальному провадженні України Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 2. 2022. с. 101.
11. Ю. Шемшученко. В. Семеняка. Сучасний стан та необхідність реформування космічного законодавства України Часопис Київського університету права. – 2019. – № 2. – URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/74/2-2019-pdf>
12. Звернення до Прем'єр Міністра Української асоціації високотехнологічних підприємств та організацій «КОСМОС». URL: https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=445056144532006&id=100070828733716

Serdyuk V.P., Serdyuk E.V., Tereshchenko A. L, Fast O.O. TOPICAL ISSUES OF SPACE INVESTIGATION

The article is devoted to the study of the ability of international legal acts and national legislation to ensure the protection of states exploring peaceful outer space from aggressive actions of the invading state using space technology and weapons.

It is found that Ukraine is a space state with a full technological cycle of spacecraft production for space exploration. Since the mid-20th century, it has been an active participant in the development and implementation of international treaties and conventions.

The article reveals that the Intergovernmental Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies is the foundation of international legal thought in the field of peaceful exploration of outer space, but it lacks compulsory procedural rules to ensure the effectiveness of legal norms.

The author identifies the inability of the Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects and the weakness of the International Criminal Court to protect the peoples of the world from criminal encroachments enshrined in the Rome International Criminal Statute, and in particular, the criminal use of space rockets loaded with nuclear weapons.

The author proposes the necessary amendments to the International Criminal Statute with the addition of criminal procedure rules to ensure its requirements.

The author reveals the criminal and legal characterization of the concept of “space event”, identifies its features and concludes th

Key words: *space transport; cosmic event; cosmic law and process; international criminal justice; outer space.*